

УДК 347.61/.64:347.512

Ірина Олексіївна Єфремова,*народний депутат України, здобувач**Харківського національного університету внутрішніх справ***ПРОТИПРАВНІСТЬ ПОВЕДІНКИ ОСОБИ ЯК УМОВА
СІМЕЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ**

Актуальність дослідження питання про протиправність поведінки особи як умову сімейно-правової відповідальності обумовлена тим, що у доктрині приватного права не склалося єдиного підходу до визначення умов сімейно-правової відповідальності, СК України також не містить окремих норм щодо визначення умов відповідальності у сімейному праві. Окремі елементи складу правопорушення, які є необхідними для притягнення особи до юридичної відповідальності, прийнято йменувати умовами відповідальності.

В юридичній літературі при розгляді питань цивільно-правової відповідальності загальноприйнятим є виділ загальних умов цивільно-правової відповідальності, які поділяють на позитивні та негативні. Позитивними умовами є ті, наявність яких доводиться заінтересованою особою (потерпілим-позивачем). До них належать шкода та причинний зв'язок між поведінкою правопорушника та шкодою. Негативними вважаються умови, відсутність яких доводиться заінтересованою особою (правопорушником – відповідачем) для запобігання настанню цивільно-правової відповідальності. Такими умовами є протиправність діяння та вина [1, с. 372]. З виокремленням негативних умов відповідальності у сімейному праві також можна погодитися,

враховуючи, що тлумачення ст. 8 СК України надає підстави для висновку про субсидіарне застосування норм ЦК України.

Однією з обов'язкових умов відповідальності у сімейному праві є протиправність поведінки особи. Під протиправністю традиційно розуміється порушення норм об'єктивного права або суб'єктивних прав іншого учасника сімейного правовідношення [2, с. 100]. Л. М. Звягінцева зазначає, що протиправності у «чистому вигляді», у відриві від суб'єктивних прав чи охоронюваних законом інтересів тих чи інших суб'єктів правовідносин немає і бути не може не тільки у сімейному, а і в будь-якій іншій галузі права. Специфіка протиправності якраз в тому й полягає, що те чи інше діяння порушує чиїсь права чи охоронювані законом інтереси [3, с. 6]. На думку Є. М. Ворожейкіна, при вирішенні питання про відповідальність особи за нормами сімейного права повинна прийматися до уваги протиправна поведінка у будь-якій формі: дії, бездіяльності або й тої та іншої сумісно. З суб'єктивної точки зору, особливість протиправності у сімейних правовідносинах полягає в тому, що вона не може настати як результат поведінки особи, що не приймає участі у цьому правовідношенні [4, с. 268]. Як виняток, відповідальність у сімейному праві може настати й для осіб, які не є конкретними учасниками сімейного правовідношення, зокрема, особа, яка самочинно змінила місце проживання малолітньої дитини, зобов'язана відшкодувати матеріальну та моральну шкоду, завдану тому, з ким вона проживала.

Протиправність поведінки правопорушника полягає у порушенні ним приписів сімейно-правових норм або невиконанні чи неналежному виконанні сімейних обов'язків, встановлених законом чи договором. В більшості своїй протиправна поведінка полягає саме в активних діях, якими порушуються сімейні права та інтереси учасників сімейних правовідносин. Так, згідно з п. 3, 4, 5 ч. 1 ст. 164 СК України мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона, він жорстоко поводяться з дитиною, є хронічними алкоголіками або наркоманами, вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва. Частина 3 ст. 236 СК України передбачає, що усиновлення може бути визнане недійсним за

рішенням суду, якщо воно було проведене на підставі підроблених документів.

Щодо бездіяльності як форми протиправної поведінки у сімейному праві, то варто погодитися з позицією Й. О. Покровського, що бездіяльність буде правопорушенням лише тоді, коли існував для особи відомий, позитивним законом встановлений обов'язок діяти [5, с. 279]. Крім того, ч. 4 ст. 15 СК України наголошує на тому, що невиконання або ухилення від виконання сімейного обов'язку може бути підставою для застосування наслідків, встановлених СК України або домовленістю (договором) сторін. Так, ст. 150 СК України передбачає обов'язки батьків щодо виховання та розвитку дитини, встановлюючи, зокрема, що батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний та моральний розвиток, зобов'язані забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя тощо. Відповідно, якщо мати, батько дитини не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування, ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини, то вони можуть бути позбавлені батьківських прав відповідно до п. 1, 2 ч. 1 ст. 164 СК України. Згідно з ч. 1 ст. 236 СК України усиновлення визнається недійсним за рішенням суду, якщо воно було проведене без згоди дитини та батьків, якщо така згода була необхідною.

Одним із проблемних питань є питання про віднесення аморальної поведінки до протиправної поведінки. С. С. Алексєєв зазначав, що немала кількість нормативних положень, які містяться в нормативних юридичних документах і мають оціночний характер, можуть набути необхідну визначеність і реальну юридичну дію тільки на підставі моральних критеріїв і моральних оцінок. На підставі цих же критеріїв і оцінок вирішуються принципово важливі юридичні питання при розгляді юридичних справ, пов'язаних з призначенням мір юридичної відповідальності, розміру відшкодування за завдання нематеріальної шкоди, розірванням шлюбу, позбавленням батьківських прав тощо [6, с. 162]. М. В. Антокольська вказує, що питання про те, чи є про-

типравною поведінка, що порушує норми моралі, у сімейному праві в принципі вирішується так, як і в цивільному. Аморальна поведінка розглядається в якості протиправної тільки у тому випадку, якщо на це є пряма вказівка закону [2, с. 100]. Дійсно, якщо особа вчиняє поведінку, яка є аморальною з точки зору моральних норм, релігійних норм, проте така поведінка не суперечить приписам правових норм, то мова може йти лише й про моральну відповідальність як вид соціальної відповідальності, про моральний суспільний осуд, але заходи сімейно-правової відповідальності до такої особи не застосовуються. Тільки така аморальна поведінка, яка порушує приписи правових норм, є протиправною. Так, згідно з ч. 1 ст. 150 СК України батьки зобов'язані виховувати дитину в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини. Ухилення батьками від виконання такого обов'язку є підставою для позбавлення їх батьківських прав на підставі п. 2 ч. 1 ст. 164 СК України.

Отже, протиправна поведінка особи як умова сімейно-правової відповідальності може й в подальшому бути предметом наукових дискусій.

Список бібліографічних посилань

1. Цивільне право: підручник: у 2 т./В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Харків: Право, 2011. Т. 1. 656 с.
2. Антокольская М. В. Семейное право: учебник. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юристъ, 2003. 333 с.
3. Звягинцева Л. М. Меры защиты в советском семейном праве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Свердловск, 1980. 16 с.
4. Ворожейкин Е. М. Семейные правоотношения в СССР. М.: Юрид. лит., 1972. 336 с.
5. Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права. 4-е изд., испр. М.: Статут, 2003. 351 с.
6. Алексеев С. С. Восхождение к праву. Поиски и решения. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Норма, 2002. 608 с.

Одержано 19.04.2017

*